

Posudek disertační práce

Petr Netolický: Etnoarcheologie staveb. Komparativní výzkum tradiční architektury střední a východní Evropy (Středověké a časně novověké dřevěné a hliněné konstrukce z pohledu archeologie a etnoarcheologie). Disertační práce.

Plzeň 2018

Obsah: 1. Úvod (s. 1); 2. Cíl a struktura práce (s. 1-2); 3. Přístup a metoda (s. 2-3); 4. Nástin vývoje středověkých a raně novověkých dřevěných konstrukcí na základě stavebně historického, archeologického a etnologického poznání (s. 4-34); 5. Přehled tradiční architektury dřevěných konstrukcí ve východní části střední a ve východní Evropě (archeologie, etnografie) (s. 34-44); 6. Mazanice. Empirický výzkum, (s. 44-95); 7. Etnoarcheologie (s. 95-104); 8. Experimentální archeologie (s. 104-117); 9. Historické prameny (s. 117-123); 10. Přehled dřevěných konstrukcí v Čechách a na Moravě (s. 123-137); 11. Shrnutí a diskuze (s. 138-140); 12. Závěr (s. 140-141); 13. Bibliografie (s. 142-171); 14. Konference a odborné semináře (s. 171); 15. Seznam zkratk (s. 171-172); 16. Summary (s. 173-174); 17. Riepilogo (s. 174-176); 18. Přílohy na CD (s. 176, soubory přiloženy samostatně); 19. Přílohy (s. 177-187+ 137 vyobrazení a tabulek).

Předložená disertační práce je přepracovanou a především značně rozšířenou verzí práce z roku 2016. Stručný úvod ve zkratce nastiňuje problematiku, kterou se disertační práce zabývá s hlavním krédem, kterým je interdisciplinární přístup. V další kapitole se určují cíl a struktura práce. Hlavní cíl je formulován jako analýza a syntéza poznatků o středověkých a raně novověkých dřevěných a hliněných stavbách důrazem na archeologii a se zapojením poznatků z etnoarcheologie, experimentální archeologie a historických a ikonografických pramenů. Opět stručně se charakterizují přístupy a metody, opřené o komparaci otisků dřevěných konstrukcí v mazanici se stojícími stavbami tradiční kultury. Analýza vychází z klasifikačního systému MAZANICE. Z oblasti etnoarcheologie se využívá studium dochovaných staveb v Rumunsku, pro experimentální archeologii byly využity stavby v archeoparku Praha – Liboc a Bärnau – Tachov.

Kapitola “Nástin vývoje ...“ podává stručný a čtivý přehled vývoje středověkého a raně novověkého domů především na základě archeologických pramenů. Připomínají se výzkumy v Roztokách u Prahy, Březně u Loun a Pohansku u Břeclavi a poznatky a závěry studia vrcholně středověkého vesnického domu. V rámci problematiky městského domu se upozorňuje na fragmentárnost dochovaných situací s výjimkou lokalit Hradištko u Davle – Sekanka a Sezimovo Ústí. Vzpomenuty jsou základní etnografické publikace i publikace zdůrazňující konstrukční principy studovaných domů. Následuje přehled nejvýznamnějších dosažených výsledků a zkoumaných lokalit. V pasáži o zahloubených stavbách kultury s keramikou pražského typu není jasné, proč se označují jako „slovanské“ (v uvozovkách – s. 9, znovu na s. 35). Hradištní období se vymezuje intervalem 2. pol. 7. století až 1. pol. 13. století, což na obou stranách přesahuje dnes používané standardní členění raného středověku (800–1200 n. l. – s. 11). Přehled zkoumaných staveb tohoto období je velmi podrobný. Připomenuta je také problematika náročnosti výzkumu v homogenně působících kulturních vrstvách (Hrdlovka, ZSV Kamenice, Chrudim). Jen stručně a zčásti zkráceně se připomínají

raně středověké stavby Pražského hradu, zčásti s dochovanými dřevěnými konstrukcemi (nebyla využita práce *Frolík, J. 1987: K poznání obytné zástavby Pražského hradu 9. – 13. století. Disertační práce, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.*). Méně jednoznačně je také dnes interpretován trojprostorový nadzemní srub z Levého Hradce (možnost dvou staveb přes sebe). Pozornost je věnována i pozapomenuté analýze otisků dřev v maltě ze Starého Města u Uherského Hradiště z roku 1955, která dlouho před objevem a interpretací rotundy z Pohanska u Břeclavi upozornila na velký podíl dřevěných konstrukcí v údajně celokamenných stavbách. Přehled o domech vrcholného středověku je zahájen ve vesnickém prostředí s trojdílným komorovým domem. V případě Bystřece je nutné upozornit, že údajné nepropojení jizby a komory, není všeobecně akceptováno (s. 17). U městského prostředí je připomenuta otázka interpretace tzv. zemnic či polozemnic, v níž se dosud nedospělo k jednoznačnému závěru. Zmíněny jsou též vzácně dochované příklady středověkých roubených a hrázděných konstrukcí (Plzeň, Stříbro, Brno). Následuje přehled o vývoji v raném novověku, a to na základě poznatků archeologických, stavebně historických a etnografických. Definovány jsou také základní typy domů (roubený, hrázděný, hliněný, kamenný). Přiblížen je výčet stop studovaných staveb v archeologických pramenech (kulová/sloupová jáma, základový žlab, podezdívky, kamenné či cihlové zdivo, mazanice, dřevěné relikty konstrukcí). Krátce se připomínají zánikové a postdepoziciční transformace. Diskusní povahu má úvaha o predispozičních transformacích (změna účelu stavby). Změna účelu totiž nemusí mít vliv na změnu její stavební podoby, která jediná může být předmětem studia archeologizovaných relikvů (nebo může být takové povahy, že se v archeologickém záznamu neprojeví – s. 33). Připojen je také výčet problémů při práci s archeologickými prameny (s. 33 – 34). Zasazení problematiky do širších souvislostí podává kapitola 5. Popis je rozdělen podle jednotlivých typů staveb (zahlobené, stavby roubené a drážkové konstrukce, stavby sloupové a hliněné konstrukce, stavby rámové konstrukce, kamenný dům).

Za jádro práce můžeme považovat kapitolu 6 (Mazanice. Empirický výzkum). Přibližuje počátky studia mazanice (Chrudim 1877 – s. 44) a upozorňuje na nebezpečí vzniku nekompatibilních systémů při její deskripci (systémy MAZANICE a KLASIMA). Popsán je klasifikační systém a vlastnosti mazanic. Soubory mazanic byly popsány formou databází na základě deskripčního systému. Následuje výčet lokalit a podrobný popis studovaných souborů mazanic. Popis je přehledný a srovnatelný pro jednotlivá naleziště. Další prohloubení pak dovolují data uložena na CD v příloze. Z městského prostředí byly studovány soubory z Chrudimi (Hradební ulice, Filištinská ulice, Štěpánkova ulice čp. 85/I), Plzně (špitál u sv. Máří Magdaleny, čp. 138), tvrze v Řesanovicích, zaniklých vesnic Sloupek a Cetkov a z městečka Přeštice. Za základní přínos považuji možnost odlišení relikvů suterénní a nadzemní konstrukce (Chrudim – Hradební ul., obj. 546, s. 60). Tato stavba také dovoluje nebývale detailní rekonstrukci původní podoby (s. 64). Údajné značné odlesnění okolí Chrudimi před založením města by bylo potřeba doložit větším počtem paleobotanických rozborů. U plzeňských souborů přitahuje pozornost čp. 138 s částečně dochovaným původním omazem. U mazanic z vesnického prostředí zaujme velikost zpracovávaného souboru (25755 kusů stavebního materiálu ze Sloupku) a pravděpodobná identifikace dymníku. Pracovalo se i se soubory s otisky konstrukcí v maltě (zaniklý benediktinský klášter v Podlažicích – konstrukce střechy; Praha – Hrad – malty nanesené na dřevěnou stěnu).

Etnoarcheologie je druhou základní disciplínou, v níž autor spatřuje možnosti základního přínosu pro poznání stavebních reliktních středověkých staveb na základě analogií v prostředí tradiční architektury. Nikoli však na našem území (zde je dochovaných staveb velmi málo), ale ve východní a jihovýchodní Evropě. Autor se zúčastnil celkem tří expedic do Rumunska, při nichž byla sbírána potřebná data. Stručně se připomínají dějiny této disciplíny a její metodická východiska a metoda sběru dat. Popsány jsou výsledky získané v Rumunsku v lokalitách Coltu Cornii a Zberoria, dům v župě Botosani a v lokalitě Hamcearca. Týkají se jak povrchových, tak zahloubených staveb. U těch byla získána cenná pozorování ohledně jejich archeologizace. Zajímavé je také zjištění, že nesporně obytný dům postrádá stopy otopného zařízení. Výsledky posloužily k interpretaci zjištění z našich archeologických výzkumů.

Poslední disciplínou, která podle autora může přispět ke sledované problematice, je experimentální archeologie. Autor podrobně popisuje hlavní principy pro provádění experimentu a zmiňuje úspěšné zahraniční experimenty. Z našeho prostředí je připomenut experiment z Března u Loun, kde lze souhlasit s pozitivním hodnocením stavební části, méně již stejným hodnocením části experimentující s obýváním stavby (s. 108). Hlavní pozornost se soustředila na experiment z archeologického parku v Praze – Liboci, v jehož rámci byl zhotoven hliněný (mazanice) omaz roubeného domu. Postup experimentu byl předem podrobně definován. Je zřejmé, že experiment ověřoval při přípravě mazanice řadu postupů, které byly pro pracovníky ve středověku zcela rutinní. Časové údaje pro přípravu mazanice i omazání stěn stavby jsou zajímavé. Sledována byla také odolnost omazu v dalších letech a následně odebrány vzorky pro porovnání s archeologickými nálezy. Další experiment se odehrál v historickém parku Bärnau – Tachov a testoval výstavbu a omaz jednoduché křivé stavby, kde mohla být ověřen postup při vytváření výpletu z prutů a jeho následném překrytí mazanicí. Oba experimenty jsou dobře zdůvodněny a otvírají možnost posoudit interpretační možnosti archeologických nálezů.

Další kapitola je věnována analýze psaných a obrazových pramenů. Představuje zajímavý výběr především ikonografického materiálu. Připomenut je někdy komplikovaný vztah archeologie a historie a problém vzájemné recepce dat obou disciplín. Nelze však souhlasit s tvrzením, že archeologické prameny dovolují sledovat pouze formální a prostorové vlastnosti a nikoliv časové události (s. 118). Objevy např. jednorázových katastrofických událostí (spáleniště, destrukční horizonty) se odehrály v konkrétním čase a měly jednoznačný dosah na tehdejší společnost, i když ho nelze zcela přesně ukotvit v čase. Popsány jsou vybrané příklady vyobrazení domů nebo jejich popisů. Dokládají význam těchto pramenů a přehled by jistě mohl být rozšiřován v rozsahu, který přesahuje zadání práce.

Syntetizující charakter má kapitola o dřevěných konstrukcích v Čechách a na Moravě, rozdělená na podkapitoly podle druhu staveb (zahloubené stavby raného středověku, nadzemní stavby roubené a drážkové konstrukce, stavby sloupové a křivé konstrukce, konstrukce z hlíny, stavby s užitím rámové konstrukce, kamenné konstrukce) nebo jejich částí (střecha). Autor upozorňuje na problematiku správné identifikace staveb roubené konstrukce v archeologických nálezech na základě přímých i nepřímých dokladů, otázkou je nutné klást k většině dokladů trojprostorových domů (s. 126) a na problém doložení drážkové konstrukce na otiscích v mazanicích i vyplétaných stěn. Velkým přínosem je identifikace hrázděných

konstrukcí v dosud neuvažovaném rozsahu (především v městském prostředí). Přehled je napsán čtivě a velmi dobře shrnuje současný stav poznání.

Shrnutí a diskuze sumarizuje získané poznatky a naznačuje vhodné směry dalšího výzkumu (zapojení environmentální archeologie, větší důraz na hledání analogií v zahraničí). Východiska dalšího bádání formuluje také stručný závěr.

Připojen je seznam literatury a dalších pramenů. Seznam literatury je obsáhlý a zřejmě zahrnuje podstatnou část relevantní literatury. Anglický souhrn se soustřeďuje na obecnější závěry, italský text nemohu posoudit, ale jistě vznikl překladem stejného podkladu. Obrazová příloha byla podstatně rozšířena a velmi vhodně ilustruje vlastní text. Soubory na přiloženém CD poskytují detailní informaci o vyhodnocených souborech mazanic a dovolují ověření jednotlivých pozorování.

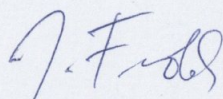
Práce je psána na dobré jazykové úrovni. Jednotlivým částem však byla při závěrečné úpravě zřejmě věnována rozdílná pozornost nebo byly dokončovány pod časovým tlakem. Jinak nelze vysvětlit pasáže s větším výskytem překlepů a chyb (Ostrožská nová Ves – s. 9; „otopené“ místo „otopné“ – s. 17, 67; „onačit“ místo „označit“ – s. 67, 82) objeví se i nespisovné výrazy („akorát“ – s. 104) nebo opakování odstavce (s. 92 a 93). Ojediněle se setkáváme s nevhodným užitím plurálu majestatis („jsme se zaměřili pouze na stavby“ – s. 34).

Část výsledků i analýz jednotlivých souborů mazanic již byla autorem publikována a vhodně doplňuje posuzovanou práci.

Celkově má práce má dobře promyšlenou strukturu, teoretická a metodická východiska i představu o naplnění cílů práce. Vyhodnoceno bylo dostatečné množství empirických dat. Práci hodnotím jako myšlenkově zajímavou a dobře teoreticky i metodicky postavenou a bezesporu naplnila zadání.

Práci doporučuji k obhajobě.

Praha 27. 10. 2018

PhDr. Jan Frolík, CSc.